

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 1158/1, донетом на седници одржаној дана 26. априла 2023. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **мрр Александре Вуловић** под насловом „**Језичка реформа и однос према позајмљеницама у савременом турском језику**“, урађену под менторским руковођењем др Мирјане Теодосијевић.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. МЕНТОР

Име и презиме: др Мирјана Теодосијевић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Туркологија

Датум избора у звање: 21. 6. 2005.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Ксенија Ајкут (Aykut)

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Туркологија

Датум избора у звање: 17. 4. 2019.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Октај Ахмед (Oktaý Ahmed)

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Туркологија

Датум избора у звање: 30. 4. 2015.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет „Блаже Конески“ Универзитета „Св.Кирил и Методиј“ у Скопљу

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Александра, Мирољуб, Вуловић
Датум и место рођења:	4. 9. 1987. Београд
Наслов мастер рада:	Турски језик у друштвеним мрежама и смс порукама
Датум одбране мастер рада:	2012.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Туркологија

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. Вуловић, Александра, Лингвистичка обележја кратких порука у турској мобилној телефонији / Александра М. Вуловић. – У: Суслети народа и култура / [уредила и приредила, едитор Мирјана Лончар-Вујновић]. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2015. - ISBN 978-86-6349-039-0. - стр. 341-350. [COBISS.SR-ID 522146197]
2. Вуловић, Александра, Најстарији писани турски споменици / Александра М. Вуловић. У: Анали Филолошког факултета (Београд). - ISSN 0522-8468. - Vol. 32, No 2 (2020), str. 245-261
doi: 10.18485/analiff.2020.32.2.13 [COBISS.SR-ID 32693513]

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Језичка реформа и однос према позајмљеницама у савременом турском језику”

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет научног истраживања докторске дисертације јесте реформа турског језика, начини њеног спровођења и њен значај у процесу стандардизације турског језика, као и однос према

позајмљеницама у савременом турском језику. Предмет докторске дисертације обухвата проучавање процеса лингвистичког пуризма у турском језику с културолошко – цивилизацијског, историјско – географског и политичког аспекта. Османлијско царство је вековима била једна од најмоћнијих и територијално највећих држава. Освајањем и припајањем различитих области, Османлијско царство је с културолошког аспекта постајало богатије. Међутим, та интерференција с другим нацијама и културама временом је утицала на идентитет турског народа који је све више бивао урушен. Прожимање разних култура условило је и уплив страних језичких елемената који је био највећи након примања ислама и усвајања арапског писма. Арапско писмо није одговарало турском фонетском систему. Османлијски језик, као вештачка творевина, представљао је мешавину страних језичких елемената, највише преузетих из арапског и персијског језика. Број арапских и персијских речи у османлијском језику је преовладавао. Књижевна дела тадашњих турских писаца настајала су по узору на персијске и арапске писце, а припадници интелектуалне средине покушавали су у више наврата да укажу на неадекватно писмо и велики проценат позајмљеница. Међутим, сви ти ранији покушаји поједностављења језика били су безуспешни све до периода Танзимата који је био полазна тачка позитивних промена у турском језику. Ипак, ни он није изнедрио кључне промене које су биле потребне. Оснивач државе Мустафа Кемал Ататурк с циљем да од некадашњег Османлијског царства оснује модерну државу по узору на западне, покренуо је многе значајне реформе међу којима и реформу језика. Творац и реформатор, Ататурк је тежио стварању јединственог, чистог турског језика као једном од кључног показатеља националног идентитета. Борба за чистоту језика подразумевала је најпре процес чишћења језика од страног лексичког фонда чији је проценат у османлијском језику имао превласт над изворно турским речима. Да би се овако комплексан пуристички приступ спровео, било је потребно основати институцију која ће се бавити искључиво језиком. У том циљу оформљено је данашње Турско лингвистичко друштво чији је првобитан задатак био да спроведе реформу језика. Након мукотрпног рада, турски језик добија писмо 1. новембра 1928. године које у потпуности одговара његовом богатом вокалном систему. Прелазак на латиницу представљао је језичку револуцију која је настављена у правцу чишћења језика од позајмљеница. Све књиге се пишу новим писмом, чак и Куран. Улажу се огромни напори за описмењавање становништва, а турски језик постаје национални језик новоосноване Републике Турске. У овај процес били су укључени лингвисти, научници, културни радници, али и сам Ататурк.

Турски језик данас, као и остали језици, тешко одолева упливу страних речи, а највише англицизама. Страна лексика прихвата се посредством нових технолошких открића и процесом глобализације. Турско лингвистичко друштво за сваки нови страни термин или реч проналази турски еквивалент, али и поред тога, млађа популација усваја пре англицизме него турске еквиваленте. Политичке прилике у земљи такође имају утицај на све сегменте друштва. Све присутнија појава регресије арабизама уско је повезана са дугогодишњим преференцијама власти. Међу лингвистима и научним радницима је присутна бојазан за турски језик. Језичком реформом турски језик је стандардизован, али ни он, као ни остали језици, не одолева утицају језика интернета, друштвених мрежа, медија и нових технолошких открића. У дисертацији се сагледавају сви ови утицаји и мере које су предузете у циљу очувања језика од страних језичких елемената, а највише лексике.

Циљ истраживања у дисертацији јесте представљање почетка, развоја и резултата веома компликованог процеса језичког пуризма. У турском језику овај процес назван је језичком револуцијом, јер је сам прелазак са арапског на латинично писмо био један вид револуције на језичком плану.

Познато је да су у сваком језику присутне позајмљенице, али ако њихова прекомерна употреба и бројност прете да уруше националан језик, тада је потребно уложити напоре како би се процес ширења позајмљеница успорио. Будући да је језичком реформом турски језик у великој мери очишћен од страних речи, може се поставити питање зашто је у савременом турском језику учестала употреба позајмљеница изнова присутна. Циљ ове дисертације је да се сагледа и анализира срж ове проблематике и прикаже на које начине се турски лингвисти боре против уплива страних речи.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазна хипотеза дисертације јесте да је стварање турског Турске, поједностављеног и чистог турског језика, очишћеног од страних лексичких примеса и граматичких елемената показатељ да се језички пуризам може успешно спровести, али да без научника, власти и народа који је подржао и активно учествовао у језичкој реформи, овакав подухват не би био могућ. Добра организованост, посвећеност и рад под руководством оснивача Републике Турске и иницијатора ове језичке реформе, Мустафе Кемала Ататурка, били су предуслов за стварање чистог турског језика.

Докторска дисертација пружа детаљан опис процеса језичког пуризма у турском језику који ће омогућити стицање научно засноване слике да је језичка реформа турског језика била неопходна и неизбежна. До сада се процес језичког пуризма турског језика проучавао од танзиматског периода, док се ово научно истраживање усредсређује и на најраније идеје о поједностављењу језика. Теза се ослања на стручну литературу и представља улогу позајмљеница и њихову употребу у савременом турском језику, чиме указује на присуство великог броја синонима и специфичност њихове употребе.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Александре Вуловић обухвата 135 компјутерски штампаних страница са проредом од 1 реда и подељена је на следећа поглавља:

1. Увод (стр. 1–2); 2. Језички пуризам (3–7); 3. Исламизација Турака и њен утицај на језик (8–9); 4. Настанак османлијског језика (10–20); 5. Први покушаји језичког пуризма у турском језику (21–35); 6. Период пре проглашења Републике (36–43); 7. Ататурк и нови алфабет (44–52); 8. Турско лингвистичко друштво (53–58); 9. Терминологија (59–64); 10. Правопис (65–68); 11. Језички пуризам у турском (69–76), 12. Стање после Ататуркове смрти (77–89); 13. Језичка револуција (90–95), 14. Позајмљенице у турском језику (96–114), 15. Синонимија (115–122), 16. Савремене тенденције у турском (123–126), 17. Закључак (127–128), 18. Литература (129–134), 19. Биографија (135).

Списак литературе на крају рада садржи 121 библиографску јединицу.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

У уводном делу докторске дисертације кандидаткиња је на свеобухватан начин приказала предмет и аспекте свог истраживања, дајући општи осврт на појаву језичког пуризма у његовом историјском настајању.

На почетку првог поглавља кандидаткиња са дијахронијског аспекта пружа податке о развоју турског језика кроз различите фазе усвајањем различитих писама који су коришћени током његовог развоја почев од Орхонских натписа па све до данашње латинице. Примањем исламске религије турски језик усваја арапско писмо и започиње се процес стварања компликованог и теже разумљивог османлијског језика. У раду се дескриптивном методом описује комплексност османлијског језика, детаљно приказују фазе у његовом развоју, однос између овог неразумљивог језика виших класа и народног турског језика и објашњавају разлози који су након вишевековне неадекватне употребе овог замршеног и народним масама страног језика, исправно постали аргументи неопходности за његово поједностављење, са аспекта културолошког, историјског и социолошког развоја друштва. Ауторка је приказала ране покушаје покретања језичке реформе, и то у 11. веку када је Махмут Кашгарли са циљем подршке и представљања турског језика написао речник Диван турских језика (Divanü Lûgat-it-Türk), затим прокламовање турског језика као званичног на двору селџучког владара Караманоглу Мехмеда у 13. веку, став познатог чагатајског песника Али Шир Неваија у 15. веку, као и стваралаштво народних песника ашика на турском језику, као језику народа. Ови покушаји нису могли бити успешни све до иницијативе оснивача Републике Турске, Мустафе Кемала Ататурка. Представљајући правце у књижевном деловању након периода првих друштвених реформи познатих као Танзимат, ауторка истиче посебан значај песничког покрета Млада пера (Genç Kalemler) почетком 20. века, који се залагао за поједностављење и чистоту језика. У овом поглављу осврнула се на присталице и противнике пуризма с аспекта њиховог поимања овог лингвистичког процеса и кроз анализу деловања припадника екстремног и умереног пуризма, указујући на њихову улогу у овом значајном процесу. Анализом језичког пуризма у свим његовим аспектима кандидаткиња је изложила аргументе за неопходност језичке реформе турског језика.

Анализирајући период пре проглашења Републике, а затим и слојевите и корените Ататуркове друштвене реформе које су уследиле, с посебним освртом на реформу писма и активности у циљу повратка вредности турског језика, кандидаткиња стилски дотераним језиком минуциозно представља околности које су довеле до „језичке револуције“.

Поглавље посвећено Турском лингвистичком друштву усредсређено је на његово оснивање 1932. године, на његову улогу у научној сфери, као и рад на терену. Детаљно се наводе његове активности кроз рад огранка за прикупљање дијалектолошке грађе, огранка за рад на граматички и правопису, речничког огранка, огранка за рад на научној терминологији, издавачког и информативног огранка, као и касније проширених области рада Друштва. Такође се проучавају доприноси које су у том раду пружили најзначајнији турски лингвисти и научници. Посебно је објашњена улога Друштва у савременом турском језику упоредо са начином његовог функционисања. Ауторка након тога објашњава однос државе према језику почевши од првих идеја и покушаја да се укаже на потребу стварања чистог турског језика, преко улоге државе након стварања Републике Турске, све до садашњих политичких прилика и њихових утицаја на развој турског језика.

Анализом покрета језичког пуризма и ставова Фарука Тимурташа, Ахмета Ерциласуна и Омера Асима Аксоја, као и крајње објективним и научним приступом Језичкој теорији сунца (Güneş Dil Teorisi) Александра Вуловић показује озбиљан и зрео став у изучавању покрета специфичне језичке реформе у Турској.

Веома значајно поглавље дисертације односи се на позајмљенице у турском језику, на њихов удео у лексичком корпусу турског језика и на стварање и изналагање њихових турских еквивалената. Ауторка полазећи са историјског аспекта проучава позајмљенице које су биле у широкој употреби пре републиканског периода и након извршеног покрета језичког пуризма. У овом делу рада детаљно се посветила објашњењу начина стварања турских еквивалената за позајмљенице које су у оквиру језичког пуризма биле избачене. Такође, представља ставове и мишљења еминентних турских лингвиста на тему позајмљеница, што представља значајан допринос проучавању ове тематике.

Кандидаткиња се у наредним поглављима детаљно бави анализом усвојених позајмљеница у турском језику дајући карактеристичне примере њихове употребе кроз поређење језика књижевних дела из републиканског периода са делима савремене турске књижевности. На тај начин зналачки приказује однос према позајмљеницама с аспекта књижевног стваралаштва. Анализирајући с једне стране раније усвојене речи из арапског и персијског, затим грчког, а касније и француског и енглеског језика Александра Вуловић приказује и употребу позајмљеница у говорном језику с освртом на начин коришћења страних речи и неологизама, односно турских еквивалената за нову страну лексику. Методом анализе и компарације успешно изводи закључке о употреби позајмљеница у савременом турском језику. Као илустрацију ове анализе презентовала је краћи речник у форми табеле синонима обухвативши најфреквентнију лексику упоређивањем заступљености изворно турских лексема са синонимима из арапског, персијског и француског језика. Исцрпним истраживањем успела је да евидентира значајан број синонимских парова који се и данас користе, а међу приказаним синонимима из наведених језика постоји немали број оних који се односе на чак три од увршћених језика. Као примере можемо издвојити именицу толеранција, на турском *hoşgörü*, на арапском *müsamaha* и на француском *tolerans*; затим придев савршен, на турском *kusursuz*, на арапском *mükemmel* и на персијском *şahane*, као и придев слободан, на турском *özgür*, на арапском *hür* и на персијском *serbest*. Из примера наведених у табели види се да и даље највише позајмљеница у турском које се пуноправно користе долази из арапског језика.

Савремене тенденције у развоју турског језика представљају говор младих, који је неминовно под утицајем убрзаног развоја технологије, тежњу ка језичкој економији науштрб очувања структуре, као и употреба страних речи и фраза које не одговарају духу турског језика, због чега су перманентно тема критике језичких стручњака.

Бавећи се веома значајном темом са аспекта турске историје, културе и језика, која је утелотворена у реформи са разлогом названој „језичка револуција“ (Dil devrimi), Александра Вуловић даје значајан допринос проучавању ове језичке проблематике спровођењем детаљне анализе ове несвакидашње лингвистичке реформе остварене уз подршку државне политике. Користећи дијахронијски приступ кандидаткиња упознаје научну јавност са специфичним променама насталим у турском језику пре, током и након извршених реформи прецизно и свеобухватно приказујући и адекватним примерима илуструјући ову значајну лингвистичку појаву која се и данас спроводи и представља специфичност турског језичког, културног и историјског бића.

Комисија сматра да је мастер Александра Вуловић у својој дисертацији под називом „*Језичка реформа и однос према позајмљеницама у савременом турском језику*“, успешно обрадила ову комплексну и захтевну тему. Из детаљне анализе реформе језика, покрета језичког пуризма и употребе позајмљеница у турском језику, показане на илустративним примерима, закључује се да је кандидаткиња користила оригиналне, турске и стране изворе, што говори о свестраном и озбиљном приступу обради постављеног предмета истраживања. Дисертација је широко обухватила предмет ставова најзначајнијих турских лингвиста о правцима развоја језика са детаљним објашњењима свих представљених аспеката. Рад је поткрепљен одговарајућим образложењима, са прецизним закључним мишљењем и коментарима.

Дисертација је урађена савесно и кандидаткиња је поштујући принципе научне објективности дошла до релевантних закључака, због чега овај рад представља оригинално и самостално научно дело. Резултати истраживања и анализе језичке реформе као историјског доприноса у развоју турског језика и националне свести на начин који је представила кандидаткиња чине значајан допринос разумевању ове значајне језичке области. Кандидаткиња је своја истраживања протумачила на релевантан начин и приказала их прегледно, систематично и аргументовано.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „*Језичка реформа и однос према позајмљеницама у савременом турском језику*“ аутора Александре Вуловић, констатовано је да утврђено подударње текста износи 2%.

Овај степен подударности последица је коришћења уобичајених фраза карактеристичних за област истраживања, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „*Језичка реформа и однос према позајмљеницама у савременом турском језику*“ кандидата Александре Вуловић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „*Језичка реформа и однос према позајмљеницама у савременом турском језику*“, коју је урадио кандидат Александра Вуловић под менторством др Мирјане Теодосијевић и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____

др Мирјана Теодосијевић

ментор

2. _____

др Ксенија Ајкут (Aykut)

члан Комисије

3. _____

др Октај Ахмед (Oktaу Ahmed)

члан Комисије